

ROZVÍJAME JAZYKOVÚ A LITERÁRNU GRAMOTNOSŤ DETÍ V MATERSKEJ ŠKOLE

Hráme sa s hláskami, slabikami, slovami a vetami

Zlatica Holíková

Ilustrácie: Michaela Buková

OBSAH

UVEDENIE DO PROBLEMATIKY ALEBO ČO JE DOBRÉ VEDIEŤ O GRAMOTNOSTI?	5
1. AKTIVITA: DO ŠKOLY	9
2. AKTIVITA: DANKA A JANKA	10
3. AKTIVITA: MÔJ PRVÝ DEŇ V ŠKOLE	11
4. AKTIVITA: SMETIAR	12
5. AKTIVITA: HVIEZDIČKA BEZ MENA	13
6. AKTIVITA: ZEM JE SÚČASŤOU VESMÍRU	14
7. AKTIVITA: SEMIENKO OBJAVUJE	15
8. AKTIVITA: AKO SA VYBRALA KVAPKA STANKA DO SVETA	17
9. AKTIVITA: NA NÁVŠTEVE U JAŠTERIČKY OBYČAJNEJ	18
10. AKTIVITA: NAŠ KAMARÁT JEŽKO JOŽKO	19
11. AKTIVITA: NA PÁTRAČOV	20
12. AKTIVITA: POTREBUJÚ NAŠU STAROSTLIVOSŤ	21
13. AKTIVITA: ZIMNÍ SPÁČI	22
14. AKTIVITA: VTÁČIKY SEMENÁČIKY	23
15. AKTIVITA: RODINKA SNEHULIAKOV	24
16. AKTIVITA: VIANOČNÉ ŽELANIE	24
17. AKTIVITA: POČÍTANIE SLABÍK	25
18. AKTIVITA: TAJNÉ ÚLOHY	27
19. AKTIVITA: POSTAVME SI DOM Z PÍSMEN	28
20. AKTIVITA: RIEKANKY Z ČÍTANKY	28
21. AKTIVITA: VOŽÍK	29
22. AKTIVITA: PRECHÁDZKA POPRI RIEKE	31
23. AKTIVITA: PREBÚDZANIE STUDNIČIEK	31
24. AKTIVITA: V DEDKOVEJ ZÁHRADKE	32
25. AKTIVITA: KTO KDE ŽIJE?	34
26. AKTIVITA: ZOZNÁMIME SA S PÍSMENOM Š	35
27. AKTIVITA: ZAPOČÚVAJ SA DO ZVUKOV	36
28. AKTIVITA: VYROBÍME SI KNIŽKU	37
29. AKTIVITA: ČO SA ZMENILO?	38
30. AKTIVITA: AKO TO BOLO NAOZAJ?	38
31. AKTIVITA: TETA JEDĽA ROZPRÁVA	40
32. AKTIVITA: KAMARÁTI NA LÚKE	41
33. AKTIVITA: POZNAJ LIEČIVÉ RASTLINY	42
34. AKTIVITA: MALÍ OCHRANCOVIA PRÍRODY	43
35. AKTIVITA: KDE JE?	44
36. AKTIVITA: NA SVETE NIE SI SÁM	45
37. AKTIVITA: POZDRAV S VRECKOM KORÁLIKOV	47
38. AKTIVITA: OBĽAČNÉ ROZPRÁVKY	48
39. AKTIVITA: ZO ŽIVOTA LASTOVIČKY	49
40. AKTIVITA: BABIE LETO	50
41. AKTIVITA: FAREBNÉ ŠKREČKY UPRATUJÚ	51
42. AKTIVITA: MY A NAŠI STARKÍ	52
43. AKTIVITA: EVIČKA NÁM OCHORELA	53
44. AKTIVITA: NAŠI KAMARÁTI	54
45. AKTIVITA: NA DOPRAVNOM IHRISKU	55
POUZITÁ LITERATÚRA	57
OBRÁZKY A PRACOVNÉ LISTY	58

UVEDENIE DO PROBLEMATIKY ALEBO ČO JE DOBRÉ VEDIEŤ O GRAMOTNOSTI?

Definícia gramotnosti závisí od toho, z akých teoretických východísk sa na gramotnosť pozeráme. Slovo „gramotný“ sa v laickom jazyku vníma ako náprotivok slova „negramotný“. Ide o človeka, ktorý nedokáže extrahovať významy z písaného textu, ani nedokáže produkovať vlastný text. Keďže toto nazeranie na gramotnosť je len jedno z mnohých, priradujú sa k tomuto termínu prívlastky. V tomto prípade ide o tzv. **bázovú gramotnosť**. S nástupom kognitívne orientovanej psychológie a pedagogiky sa začal klásť menší dôraz na dekodovanie významov a reproduktívny charakter činnosti, záujem sa posunul na gramotnosť ako schopnosť používať tlačенý a písaný materiál na splnenie širokých potrieb človeka. Túto gramotnosť označujeme prívlastkom funkčná. **Funkčná gramotnosť** je vlastne spracovanie informácií uvedených v texte a ich použitie v bežných životných situáciách. Podľa druhu spracovávaných textov **funkčnú gramotnosť** delíme na tri skupiny:

1. **Numerická gramotnosť** označuje vedomosti a zručnosti potrebné na uskutočnenie operácií s číslami, ktoré sú súčasťou textov a dokumentov (tabuľky, účty, faktúry, bankové formuláre, objednávky, katalógy...).
2. **Dokumentová gramotnosť** označuje vedomosti a zručnosti potrebné na vyhľadávanie či používanie informácií v krátkych, často nesúvislých textoch (formuláre, letáky pri výrobkoch, reklamné texty, diagramy, grafy...).
3. **Literárna gramotnosť** označuje vedomosti a zručnosti potrebné na porozumenie a využívanie informácií v súvislých textoch (úvodníky novín, správy, komentáre...) (Gavora, 2003).

Okrem týchto druhov gramotností spomenieme ešte:

E-gramotnosť, ktorá opisuje kompetencie v používaní elektronických médií, napríklad mobilný telefón, počítač...

Kultúrna gramotnosť definujeme ako ekvivalent k vzdelaniu. Ak definujeme vzdelanie (vo svetle sociálneho konštruktivismu) ako adaptáciu na sociálne prostredie a pochopenie hodnôt svojho kultúrneho priestoru, bude sa nám javiť daná ekvivalencia ako samozrejmosť (Pupala, Zápotočná, 2001).

Tri základné etapy vývinu gramotnosti

Jedným z teoretických východísk, o ktoré sa koncepcia emergujúcej gramotnosti opiera, je **psychogenetická teória Emílie Ferreirovej**. Ide o jeden z najoriginálnejších pokusov o koncipovanie teórie vývinu gramotnosti u detí, je podložený rozsiahlymi empirickými údajmi z výskumov. Podstatou jej teórie je názor, že dieťa si tvorí najrôznejšie hypotézy v procese interakcie s písanou kultúrou o tom, čo je písmo, načo slúži a ako sa s ním „narába“ (Valková, 2007).

Na základe takto získaných dát Ferreirová uvádza **tri základné etapy vývinu gramotnosti** smerom k fonetizácii písanej reči dieťaťa:

Presylabická etapa – má niekoľko štádií. Začína sa zhruba v čase, keď si dieťa uvedomuje rozdiel medzi kreslením a písaním. Jeho pokusy napodobniť písmo potom prebiehajú viacerými kvalitatívnymi zmenami. V prvom štádiu sa môže vyskytnúť široká škála grafických prejavov od tzv. lineárneho čmárania až po prvé náhodné pokusy o skutočné písmená bez náznakov pochopenia systému písma. Ďalšie štádium sa vyznačuje snahou o hľadanie systému, grafické záznamy sa začínajú odlišovať, predovšetkým v závislosti od vlastností označovaných objektov. Napr. na vyzvanie dieťaťa, aby napísalo slovo mravec a vzápätí slon, slovo slon väčšina detí „napíše“ oveľa dlhšie (príp. väčšie), pretože neberie do úvahy zvukovú stránku reči – počet slabík, príp. hlások, ale obsah, význam či skrátka charakteristiku písaného slova (v našom prípade veľkosť).

Sylabická etapa – je už obdobím začínajúcej sa fonetizácie písma. Dochádza k uvedomeniu si

8. AKTIVITA: AKO SA VYBRALA KVAPKA STANKA DO SVETA

Vstupná informácia: Aktivita je zameraná na rozvíjanie gramatickej správnosti hovorených prejavov (tvorenie podstatných mien pridaním prípony).

Pomôcky: Obrázok kolobehu vody v prírode, obrázky so spoločným slovným základom (Príloha č. 6/A, B).

Postup:

- Motivácia – vzbudenie záujmu hádankou:** Čľupky, čľapky, skáču kvapky ako žabky, jedna na nos vyskočí, druhá frnkne do očí. Čo je to? (Dážď.)
- Precvičíme si výslovnosť jednotlivých hlások napodobňovaním zvukov prírodných javov, predmetov a dopravných prostriedkov. Deti napodobňujú iba jeden zvuk:
 - vietor fičí – fíííí, uúúú;
 - hrom buráca – bum, bum, bum;
 - kladivo robí – buch, buch;
 - dvere – bác, bác;
 - na dvere – klop, klop;
 - hodinky – tik-tak;
 - budík – crrrrr;
 - voda – čľupky, čľapky;
 - električka – cink, cink;
 - auto – tutúúúú;
 - vlak – ššš, sss, húúú, uf, uf;
 - siréna – aúúú.**TIP:** Ak chceme mať väčší prehľad o úrovni výslovnosti jednotlivých hlások, deti ich môžu vyslovovať individuálne.
- Hlavná časť:** Kvapka Stanka rozpráva svoj príbeh. Vysvetlíme kolobeh vody v prírode na obrázku:
 - zoskupovanie** oblakov;
 - spustí sa **dážď, búrka**;
 - tečúca voda **preniká** znovu do pôdy, piesku, kameňa;
 - vzniká **prameň**, potok, rieka, more, oceán;
 - vplyvom tepla (slnka) opätovné **vyparovanie** vody do oblakov.
- Objasníme význam nových slov** – zoskupovanie, rozdiel medzi dažďom a búrkou, prenikanie, prameň a vyparovanie. Môžeme dať priestor deťom, aby samy vysvetlili, čo si pod daným pojmom predstavujú.
- Deti budú **tvoriť množné číslo podstatných mien**: oko – oči, žabka – žabky, nos – nosy, kvapka – kvapky, oblak – oblaky, búrka – búrky, kameň – kamene, prameň – pramene, rieka – rieky, more – moria, oceán – oceány, potok – potoky, potôčik – potôčiky atď. Deti samy navrhnu ďalšie slová na tvorbu množného čísla.
- Na kôpku rozložíme obrázky, na ktorých sú dva predmety so spoločným slovným základom.** Deti tvoria odvodené slová pridaním prípony:

LANO 	LANOVKA 	CHOBOT 	CHOBOTNICA
ZUB 	ZUBÁR 	CESTO 	CESTOVINY

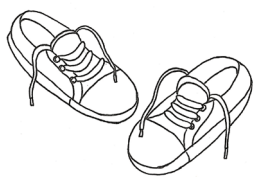
22. AKTIVITA: PRECHÁDZKA POPRI RIEKE

Vstupná informácia: Aktivita je zameraná na rozvíjanie gramatickej správnosti hovorených prejavov.

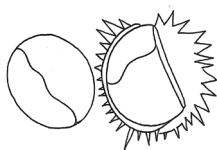
Pomôcky: Obrázok: Pri rieke (pre každé dieťa) z Prílohy č. 15, ďalšie situačné obrázky z prírody, pracovné listy (Príloha č. 16).

Postup:

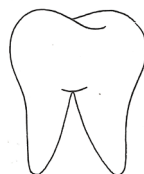
1. **Motivácia – vzбудenie záujmu:** Viete, že pri rieke sa dá objaviť veľa zaujímavých vecí? Poďme ich spolu pohľadať s Tomášom a Alicou.
2. **Zaradíme motivované cvičenie na rozvoj motoriky rečových orgánov:**
 - dotknúť sa jazykom hornej pery v strede (odháňame mušku),
 - otvoriť a zatvoriť ústa (čudujeme sa, aký veľký kameň sme objavili),
 - cvaknúť zubami (ako bocian zobákom),
 - usmiať sa bez ukázania zubov;
 - nafúknuť líca (ako žabka).
3. **Hlavná časť:** Cieľom aktivity bude tvoriť gramaticky správne oznamovacie vety. Pracujeme na magnetickej tabuli s obrázkami, ktoré zobrazujú situáciu pri rieke. Na jednom obrázku (z prílohy) vysvetlíme, čo bude úlohou detí – postupne opisovať, čo vidia na obrázku. **Príklady:** Na brehu rieky stojí vrba, má hrubý kmeň. Vo vode pláva bobor. Na hladine rastie lekno bielej farby. Alica sa pozerá na plávajúce labute. Tomáš si chystá malý čln a veslo. Chce sa previezť na druhý breh.
Podobným spôsobom sa porozprávame o všetkých obrázkoch. Tvorbu viet podnecujeme vhodnými otázkami: Čo vidíš na brehu, akej je to farby, koľko stromov stojí vedľa Tomáša? Atd'.
4. **Obmena:** Z detí vytvoríme trojčlenné skupiny, každá si vyberie jeden obrázok. Poradia sa, ako budú svoj obrázok prezentovať kamarátom. Kolektív ich môže doplniť v prípade, ak niečo na obrázku zabudli pomenovať.
5. **Záver:** Na stolíkoch majú deti pripravený pracovný list so slovami/obrázkami rôznej dĺžky. Dané slová vytlieskajú a doplnia toľko bodiek, koľkokrát zatlieskali (slová sú jedno-, dvoj-, troj-, štvorslabičné).

TENISKY

GAŠTAN

ZUB

Vyhodnotenie: Dvojice si navzájom vymenia pracovný list a môžu si skontrolovať správnosť riešenia. Učiteľka skontroluje všetky riešenia a vyhodnotí ich. Všetci spoločne vyhodnotia celú činnosť.

23. AKTIVITA: PREBÚDZANIE STUDNIČIEK

Vstupná informácia: Aktivita je zameraná na rozvíjanie súvislého vyjadrovania.

Pomôcky: Farebné stuhy, inštrumentálna hudba (napr. klavírny sprievod z CD Detské muzikály, INFRA Slovakia).

31. AKTIVITA: TETA JEDĽA ROZPRÁVA

Vstupná informácia: Aktivita je zameraná na rozvíjanie slovnej zásoby, homonymá.

Pomôcky: Pracovný list – obrázky homoným (Príloha č. 21), pastelky.

Postup:

1. **Motivácia – vzbudenie záujmu** hádankou Strom:

*Na jar potešenie,
v lete ochladenie,
na jeseň obživenie,
v zime oteplenie.*

2. **Zaradíme artikulačné cvičenie**, v ktorom deti:

- » medzi pery deti vložia zátku (každý má svoju) a pri prudkom vydýchnutí ju vyrazia;
- » pri otvorených ústach konček jazyka striedavo kladú za horné a dolné zuby;
- » pohybujú jazykom spredu dozadu a späť;
- » jazyk vysunú z úst a pred perami ním robia krúživé pohyby.

3. **Aktivita s odhaľovaním obrazných vyjadrení:** Vysvetlíme si, prečo je strom:

- **potešenie** (potešíme sa jeho krásou, keď kvitne, má plody, farebnými listami, keď je zasnežený),
- **ochladenie** (poskytne nám tieň pred slnkom),
- **obživenie** (úrodu na jeseň človeku, vtákom hmyz),
- **oteplenie** (drevo v ohni).

4. **Obmena:** Každé slovo z hádanky deti zopakujú **pošepky, ticho a nahlas**, aby postupne ovládali intenzitu hlasu.

5. **Obmena:** Ktoré ihličnaté stromy poznáte? (SMREK, LIPA, BREZA, JARABINA, JEDĽA, BOROVICA.) Použijeme obrázky, deti slová rytmizujú hrou „na telo“ či rytmickými nástrojmi.

6. **Hlavná časť:** Zahráme sa so slovíčkami, ktoré vyzerajú úplne rovnako, ale každé z nich znamená niečo iné. Rozdáme deťom pracovné listy s obrázkami. Každé slovo si vysvetlíme, necháme priestor najskôr deťom. Potom každé dieťa spája dvojice.

KOHÚTIK (ZVIERA)		KOHÚTIK (VODOVODNÝ)	
HUBA (HRÍB)		HUBA (ŠPONGIA)	
ČELO (NA TVÁRI)		ČELO (HUD. NÁSTROJ)	
PERO (NA PÍSANIE)		PERO (PÁVIE)	
ŠÍPKA (DO TERČA)		ŠÍPKA (PLOD, NA ČAJ)	
LIST (ZO STROMU)		LIST (NAPÍSANÝ)	

sa správajú, pre farbu pleti. Takéto správanie nazývame diskrimináciou a rasizmom. Každý človek je iný, ale každý má rovnakú ľudskú hodnotu, všetci sme si rovní.

6. **Obmena:** Na stolíkoch majú deti pripravené obrázky typické pre rôzne kontinenty. Celý týždeň sa môžu venovať výrobe knihy o danej krajine, kontinente nalepovaním obrázkov, fotografií.
7. **Záver:** Vyhodnotenie aktivity detí učiteľkou i deťmi.

37. AKTIVITA: POZDRAV S VRECKOM KORÁLIKOV

Vstupná informácia: Aktivita je zameraná na rozvíjanie slovnej zásoby, dopĺňanie podstatných mien.

Pomôcky: Pracovné listy (Príloha č. 24), obrázky predmetov/zvierat/ľudí, ktoré vykonávajú rôzne aktivity/činnosti alebo hotové farebné didaktické karty: Hry so slovami a vetami, INFRA Slovakia).

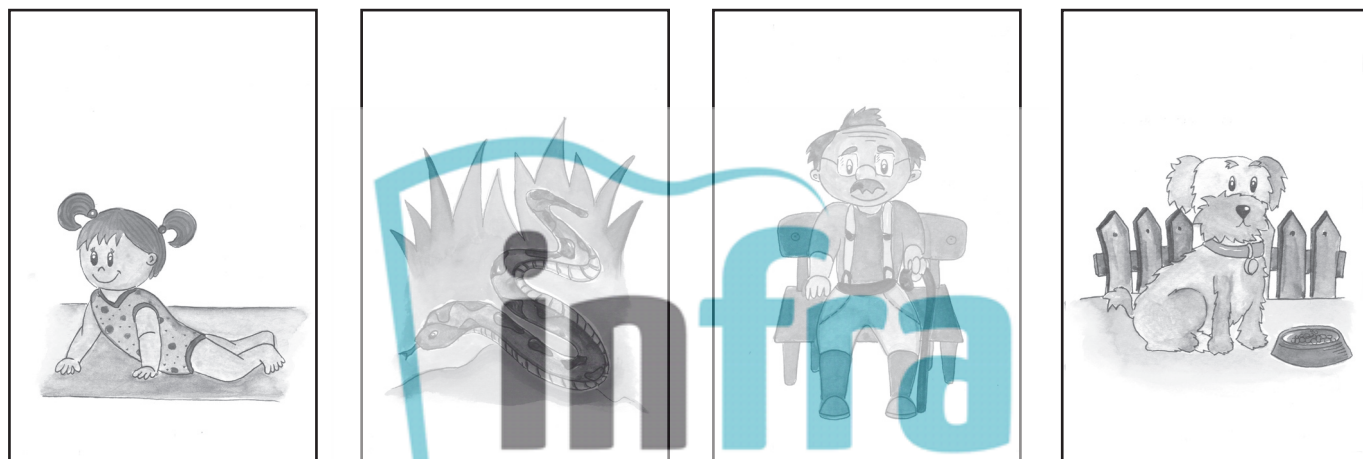
Postup:

1. **Motivácia:** Vzбудenie záujmu cvičením sluchovej pamäti – pískame na píšťalke a deti si majú zapamätať počet písknutí. Koľkokrát zapískame, toľkokrát zatlieskajú. Zdatnejšia skupina môže pracovať s číslami na kartičke a ukázať počet na kartičke.
2. **Pracovné listy:** Deti určujú prvú slabiku slov zobrazených na pracovných listoch.

MAPA 	MAKOVICA 	NOHY 	NOTY
DÁŽ(D)NIK 	DÁŽĎOVKA 	TELEFÓN 	TELEVÍZOR
KOLOVRÁTOK 	KOLOTOČ 	RUKA 	UKAVICA

Hlavná časť: Pracujeme s obrázkami zo súboru: Hry so slovami a vetami, INFRA Slovakia. Čo robí? (PLAZÍ SA.) Kto? (DIEŤA, HAD.) Čo robí? (SEDÍ.) Kto? (DEDKO, PES.) Čo robí? (PLÁVA, SVIETI, LETÍ, PLÁVA, ŠPLHÁ SA, PLETIE a pod.)

3. **Obmena:** Karty rozdáme deťom. Opíšu, čo na obrázku vidia, aké sú na ňom farby, môžu vymyslieť krátky príbeh.
4. **Obmena II.:** Pantomimicky predvedieme činnosť na jednom z obrázkov a deti správne označia obrázok, ktorý sme predviedli.

SEMIENKO OBJAVUJE (PRÍLOHA Č. 5/A)

Ktoré slová sa začínajú rovnakou slabikou a ktoré inou?

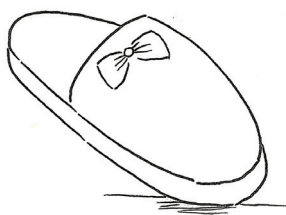
VYSTRIHNI

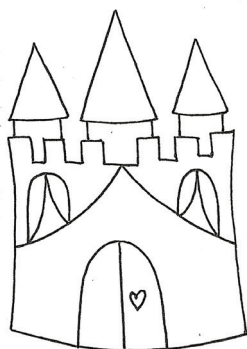
HOVOR

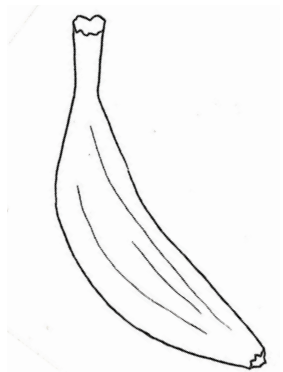
VYFARBI

PAPUČA

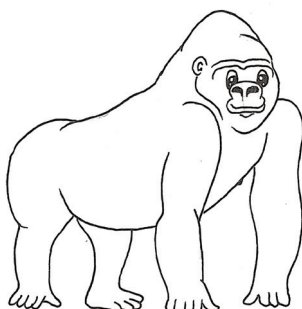
PALÁC

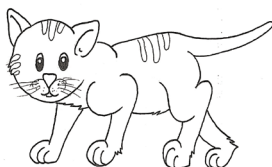
BANÁN

PAPAGÁJ

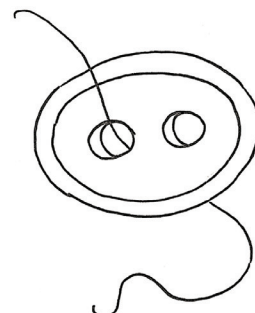
GORILA

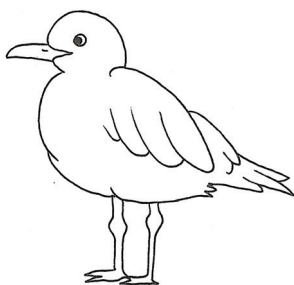
MAČKA

GOLIER

GOMBÍK

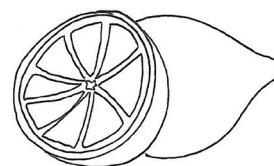
ČAJKA

ČAJ

ČAJNÍK

CITRÓN

POČÍTANIE SLABÍK (PRÍLOHA Č. 12/G)

Prirad' čiarou správny počet bodiek k jednotlivým obrázkom – slovám podľa počtu slabík.

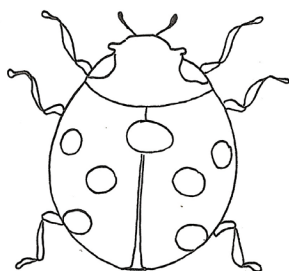
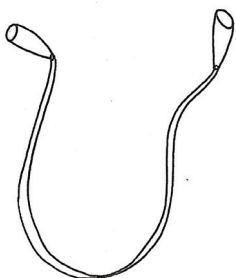
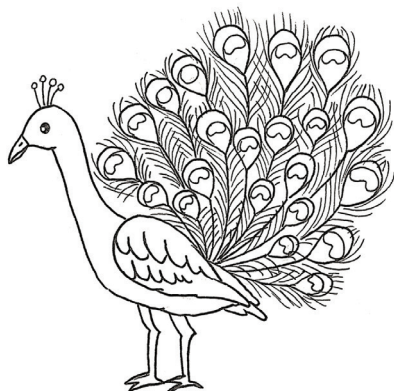
VYTLIESKAJ

HOVOR

SPOJ

PRECHÁZDKA POPRI RIEKE (PRÍLOHA Č. 16)

Pozri si tieto obrázky. Každé slovo vytlieskaj.
Koľkokrát si zatlieskal, toľko bodiek doplň pod obrázok.

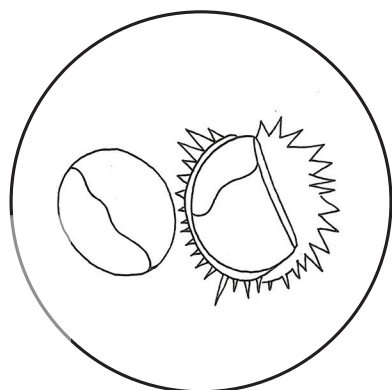
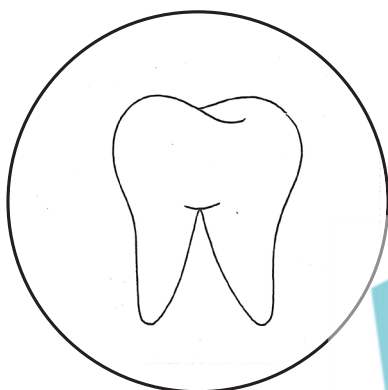
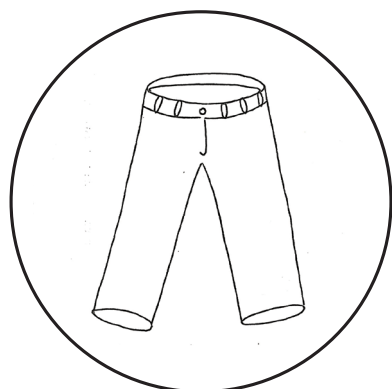
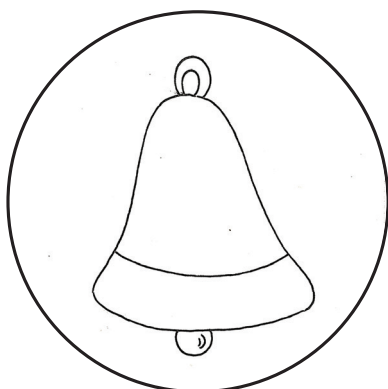
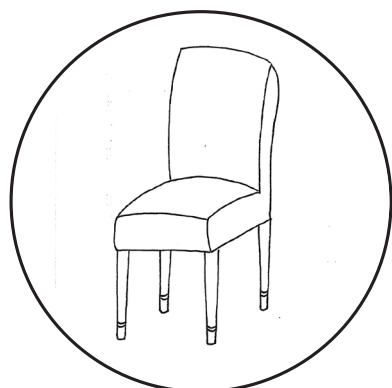
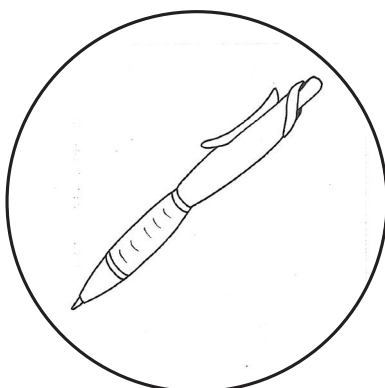
VYTIESKAJ

HOVOR

DOPLŇ

EVIČKA NÁM OCHORELA (PRÍLOHA Č. 26/A)

Teraz sa budeme rozprávať o tom, čo prospieva
a čo škodí nášmu zdraviu. Pomôžu nám tieto obrázky.

VYSTRIHNI

HOVOR

VYFARBI

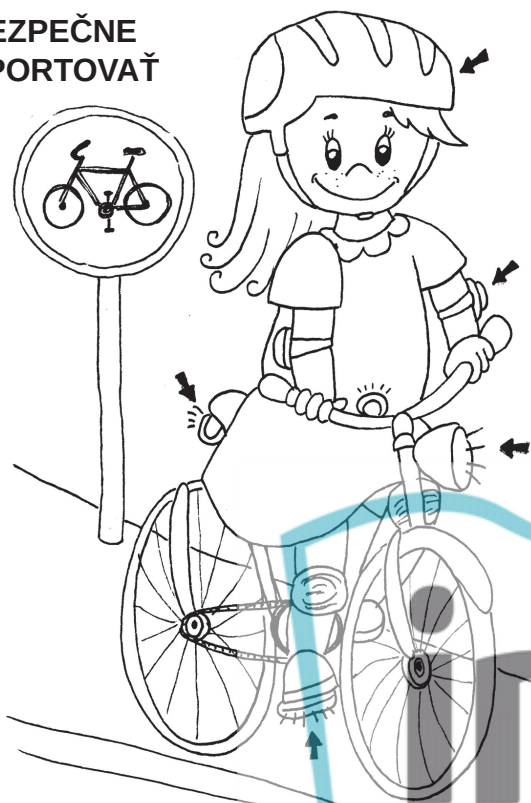
UMÝVAŤ SI RUKY

OTUŽOVAŤ SA

BEZPEČNE
ŠPORTOVAŤ

BYŤ OPATRŇÝ

